

LİBERALİZM ÇAĞINDA BARIŞ ÇALIŞMALARI VE DEMOKRATİK BARIŞ VİZYONU: TEORİK BİR İNCELEME

Can KAKIŞIM*

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, savaşın nasıl önlenebileceği konusuna odaklanan liberal Uİ teorisi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ifadesini Barış Çalışmaları'nda bulacaktır. Barış Çalışmaları savaşları önlemek için devletlerarası ilişkiler düzeyinde araştırmalar yapmak yerine savaşların patlak vermesine zemin hazırlayan toplumsal zihniyet ve altyapıya yönelmeyi tercih etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemin önemli fikirlerinden demokratik barış teorisi de tıpkı Barış Çalışmaları gibi normatif değerlerin önemine atıfta bulunmakta ve uluslararası savaşların patlak vermesini önlemek için barış şartlarının yapısal olarak inşa edilmesi gerektiği düşüncesini öne sürmektedir. Bu anlamda demokratik barış vizyonunun liberal Uİ teorisi ve Barış Çalışmaları ile arasında doğrudan bir devamlılık ilişkisi söz konusudur.

Anahtar Kavramlar: Barış Çalışmaları, Ebedi Barış, Liberalizm, Pozitif Barış, Demokratik Barış Teorisi.

PEACE STUDIES AND THE VISION OF DEMOCRATIC PEACE IN THE AGE OF LIBERALISM: A THEORETICAL ANALYSIS

ABSTRACT

Liberal IR theory that had focused to the aim of preventing wars after the World War I, would manifest itself in Peace Studies following the World War II. In order to avoid war, Peace Studies tends to incline social mentality and substructure which pave the way for the wars, instead of making research at the level of interstate relations. Democratic peace theory as one of crucial ideas of the post-Cold War era also refers to the importance of normative values just as Peace Studies and indicates necessity to build structural conditions of peace to prevent international wars. In this respect, it has an obvious relationship of continuity with liberal IR theory and Peace Studies.

Keywords: Peace Studies, Perpetual Peace, Liberalism, Positive Peace, Democratic Peace Theory.

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
Makalenin kabul tarihi: Temmuz 2017.

GİRİŞ

Savaş ve barış kavramları Uluslararası İlişkiler (Uİ) alanında başından beri son derece yoğun biçimde araştırılan, alandaki çalışmalarda en çok atıfta bulunulan olgular konumundadır. Öyle ki, bu kavramlar üzerindeki tartışma ve fikir ayrılıklarının bir anlamda Uİ disiplinini ve alandaki başlıca teorileri şekillendirdiği dahi söylenebilir. Önceki dönemlerde daha fazla savaş ve çatışma odaklı olarak yürütülen söz konusu çalışmalar, özellikle 20. yüzyıldan başlayarak barış kavramına, bu olgunun doğasına özel bir yer ayırmaya başlamıştır. Bu bağlamda, küresel barış ideali doğrultusunda öncelikle barışın nasıl tanımlanması gerektiği hususu tartışmaya açılmış ve bu konuda kapsamlı bir literatür oluşmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, barış olgusu üzerine çalışmalar ayrı bir alan olarak örgütlenecek, dünya üzerinde çok sayıda üniversitede konuyla ilgili programlar açılacak ve yine doğrudan barış kavramını çözümlenmeye yönelik bağımsız enstitüler ve düşünce merkezleri kurulacaktır.

Bu makalenin amacı Barış Çalışmaları vizyonunu ve onun düşünsel dayanaklarıyla, devamcısı niteliğinde olan tezleri bütüncül bir biçimde analiz edebilmektir. Bu amaç çerçevesinde çalışma üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde savaş ve barış kavramlarının Uİ disiplininde tuttukları yere değinilecek ve bu bağlamda realist ve liberal Uİ teorilerinin bu olgulara dönük yaklaşımları gözden geçirilecektir. Bu bölümde ayrıca liberal teorinin fikri öncülleri de analiz edilerek özellikle Kant'ın kalıcı barış ideali netleştirilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde ise Barış Çalışmaları alanının nasıl bir uluslararası ortamda geliştiği, ortaya koyduğu yaklaşım tarzı ve takip ettiği temel tezler incelenmektedir. Barış Çalışmaları'nın interdisipliner niteliği ve bu alan dâhilinde küresel barış amacı doğrultusunda geliştirilen eylem modelleri de yine bu bölümde ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise liberal Uİ geleneği ve Barış Çalışmaları ekolünden etkilenerek doğan demokratik barış teorisi etüt edilerek teorinin hem ortaya çıkış süreci ve düşünsel kökenleri hem de ortaya koyduğu başlıca fikirler ve bu fikirlerin uluslararası bazda yarattığı etkiler anlatılacaktır. Aynı zamanda teoriye yönelik temel eleştirilere de yine bu bölümde yer verilecektir. Makalenin sonuç bölümü ise çalışmanın genel bir muhasebesi niteliğindedir.

I. ULUSLARARASI İLİŞKİLER'DE SAVAŞ VE BARIŞ KAVRAMLARI

Antik Yunan tarihçisi Thucydides'in meşhur eseri *Pelepones Savaşı*'ni kalem aldığı M.Ö. 5. yüzyıldan bugüne savaş ve barış olguları iç ve dış politikayı çözümleyebilmek adına en kilit kavramlar niteliğindedir. Söz konusu kavramlar Prusyalı asker ve düşünür Carl von Clausewitz'in, savaşın siyasetin başka araçlarla devamı olduğu yönündeki çığır açıcı tespitinden beri siyaset biliminde merkezi bir yer tutmaktadır. Aynı zamanda uluslararası sistemin anarşik yapısına dair analizlerde de savaş ve barış olgularına sıklıkla atıfta bulunulmakta, hatta bu yüzden Uİ disiplininin en temel iki teorisi olan realizm ve liberalizm de bu kavramlara yönelik yaklaşımları çerçevesinde şekillenmektedir. Gerçekten de bu iki teorinin, çatışma olgusu ve bunun olası çözümleri hakkındaki tavırları realist ve liberal Uİ ekolleri arasındaki başlıca tartışma noktasını ortaya koymaktadır.

Savaş, siyasi olarak tanımlanmış grupların organize ve büyük çaplı şiddet hareketlerine verilen isimdir ve tarihin en erken dönemlerinden beri halklar arasındaki en olağan ve en fazla süreklilik içeren davranış modeli niteliğindedir (Levy, 2006: 351). Savaş olgusunun bu “ezeli” yapısından dolayı realist bakış açısı, bu kavrama bir nevi doğallık, geleneksellik atfetmeyi uygun görmüş ve uluslararası politikayı bir güç mücadelesi şeklinde resmetme yoluna gitmiştir. Realist Uİ teorisinin fikri temellerini atan Machiavelli’nin ve Hobbes’un yaklaşımlarında egemen devletler uluslararası politikanın yegâne aktörleri olarak değerlendirilmiş, bu aktörlerin güvenliklerini sağlamak, etkinlik ve zenginliklerini artırmak adına en akılcı biçimde davranmakla yükümlü oldukları, bu anlamda gerekirse güç kullanımına da başvurabilecekleri sonucuna varılmıştır. Bu filozofların düşüncesinde, devletlerarası güç mücadelesi sadece “olanı” ortaya koymakla kalmamış, daha da önemli olarak, değiştirilemeyecek bir kaderi ifade etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem realist teorinin bir ekol olarak ortaya çıktığı ve Uİ’de hâkim paradigma haline geldiği bir zaman dilimidir. Söz konusu dönemde, Edward H. Carr ve Hans J. Morgenthau başta olmak üzere Inis L. Cluaude, Walter Lippmann, Raymond Aron gibi teorisyenlerin ortaya koydukları düşünceler, Winston Churchill ve George F. Kennan gibi önemli siyaset adamlarının uyguladıkları politikalarla desteklenmiş ve güç mücadelesini temel alan, ahlaki standartların devletlerarası eylemlere uygulanamayacağına vurgu yapan tezlerin dünya çapında objektif bir kural olarak kabul görmesini sağlamıştır. Böylesi bir yapıda savaşı engelleme için tek yolunu devletler arasında oluşturulacak bir güç dengesine ya da hegemonik bir devletin varlığı sayesinde sağlanacak istikrara bağlayan realist teori uluslararası siyasetin olağan işleyişinde devletlerin kendilerini korumalarına, dolayısıyla da askeri tedbirler ve kapasite meselelerine birinci dereceden önem verecektir (Levy, 2006: 354-355).

Öte yandan liberal teori, realizmin çatışma ve güvenlik olgularını devletlerarası ilişkilerin temeline yerleştiren ve böylece savaşı oyunun doğal kuralı haline getiren bakış açısına karşı eskiden beri uluslararası barış ve istikrar ortamının kurulabilirliği fikrini temel almıştır. Realist teorisyenlerin kabullerinin aksine, devletlerin sadece kendi çıkarlarının peşinde koşan varlıklar oldukları görüşünü ideolojik bir önyargı olarak değerlendirerek reddeden liberal teori, insanların ve onların yapısı olan devletlerin özünde işbirliğine yatkın olduklarını vurgulayacak ve küresel düzlemde ahlaki ve moral unsurların etkin kılınmasıyla uluslararası barış ortamının tesis edilebileceği düşüncesini ortaya koyacaktır (Arı, 2002: 371).

Liberal Uİ teorisi Birinci Dünya Savaşı’nda insanlığın yaşadığı acıların, karşılaştığı büyük kıyımın bir daha yaşanmaması yönündeki uluslararası çabalara akademik anlamda destek vermek gibi bir idealle 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ancak şüphesiz ki tıpkı realizm gibi liberal teorinin de fikri öncülleri, teorinin bir Uİ ekolü olarak ortaya çıkışından çok öncelere dayanmaktadır. Örneğin, henüz 16. yüzyılda Erasmus’un savaşı insanlığa ve Tanrı’ya karşı işlenen bir suç olarak değerlendirmiş olması anlamlıdır. 17. yüzyılda Maximilien de Béthune’un barış hayalini dinsel düzlemde çok siyasi boyutta değerlendirmesi ve

tartışmaya açması da kayda değer bir dönemeçtir (Rapoport, 1992: 122). İzleyen süreçte ise uluslararası barışın inşa edilmesi amacı doğrultusunda devletlerin iç yapılarının tartışılmasına geçilecektir. Sözgelimi John Locke'un, devletlerin yurttaşlarının özgürlüğünü korumayı şiar edinen anayasal yapılar olmaları gerektiği ve bu tür devletlerin birbirlerine daha barışçıl yaklaşacaklarına dair inancı doğrudan bu yönelimin bir sonucudur. 18. yüzyıl filozoflarından Jeremy Bentham da Locke'un düşüncelerini takip ederek, anayasal devletlerin dış politikalarında uluslararası hukuk normlarına sadık davranacaklarını, bunun onların çıkarlarına da daha iyi biçimde hizmet edeceğini öne sürmüştür (Jackson, Sorensen, 2003: 107-108).

Ancak bu noktada en kapsamlı ve sistematik katkı Alman filozof Immanuel Kant'ın 1795 yılında yazdığı *Ebedi Barış* adlı kült eserinden gelecektir. Bu eserde uluslararası barışın nasıl sağlanabileceği sorusuna yanıt arayan Kant devletlerin demokratik biçimde dönüşümünü ve devletlerarası ilişkilerin de belirli moral ilkeler çerçevesinde yeniden düzenlenmesini öngören bir proje geliştirmeye çalışmıştır. Zaten Kant'ın çalışmalarının önemi de, öncülleri gibi ütopyacı bir düşünce ortaya koymaktan ziyade uluslararası barışın kurulması için somut bir yol haritası hazırlamasından kaynaklanmaktadır (Lenhard, 2010: 3). Özellikle 1713 Utrecht Barış Antlaşması'nı inceleyen Kant, savaşların doğal durum olmadığına, devletlerin savaştan kaçınmak için geçerli sebepleri bulunduğuna vurgu yapmış ve ebedi bir barışın sağlanması hedefi çerçevesinde yerine getirilmesi gereken altı ön koşuldan bahsetmiştir. Bu ön koşullar şu şekildedir:

1. Barış antlaşmalarının içlerinde yeni bir savaşa vesile olacak herhangi bir hüküm taşımamaları. Aksi takdirde barış antlaşmaları çatışmaların belirli bir zaman için kesintiye uğramasından başka bir anlam taşımayacaktır. Gerçek bir barışın sağlanması için olası savaş sebeplerinin antlaşmadan tamamen dışlanması gereklidir.
2. Devlet bağımsızlığının dokunulmazlığının sağlanması. Çünkü bir devletin başka bir devletin hükümlerine altına girmesi demek, ona bir mülk muamelesi yapılması ve böylece onun tüm manevi kimliğinden yoksun bırakılması demektir.
3. Daimî orduların dağıtılması. Zira daimî orduların varlığı diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanmakta ve onların da aynı tedbire başvurmalarına sebep olmaktadır. Bu sınırı olmayan rekabet ise devletler için barışın savaştan daha maliyetli olmasına ve bu maliyetin ortadan kaldırılması için savaşa başvurulmasına yol açmaktadır.
4. Devletlerin dış ilişkilerini yürütmek için dış borca girmemeleri. Eğer dış yardım arayışında amaç iç ekonomik yapının iyileştirilmesi ise bunda şüphe edilecek bir yan yoktur. Ancak borçlar dış meselelerle ilgili alınıyorsa böylesi bir politika savaş kararı almayı kolay hale getirebilecek ve gelecek çatışmaları finanse etmek için kullanılabilir.
5. Hiçbir devletin diğer bir devletin işlerine karışmaması. Zira iç sorunlarıyla uğraşan bir devletin meselelerine müdahale etmek bağımsız bir hal-

kın haklarını ihlal etmek, cürüm işlemek ve diğer bütün devletlerin bağımsızlığını tehlikeye düşürmek demektir.

6. Hiçbir devletin savaş sırasında gelecekteki bir barış durumunda karşılıklı güveni imkânsız kılacak yollara başvurmaması. Kant'a göre savaşın da belirli bazı ilkelere göre yapılması, onursuzca davranışlardan kaçınılması şarttır. Çünkü bu yöntemlere bir kez başvurulursa bunlar savaştan sonra da ortadan kalkmayacak, barış döneminde de devam ederek gerçek bir barışı imkânsız kılacaktır (Kant, 1983: 107-110).

Kant eserinde bu altı ön koşula temel teşkil edecek üç de nihai maddeyi ortaya koymaktadır. Bunların ilki Cumhuriyetçilik ilkesidir; buna göre devletler cumhuriyet yönetimiyle idare edilmelidirler. Zira Kant'ın düşüncesinde monarşi yapısı savaşların kaynağı olarak algılanmaktadır. Cumhuriyetçi anayasa ise hem özgürlüğü hem kanun koyucuya yönelik bağlılığı hem de yurttaşların eşitliğini tesis eden yegâne sistemdir. Dolayısıyla Kant Cumhuriyet kavramını sadece monarşi dışı yönetim gibi dar bir ekseninde değil, demokrasi anlamında kullanmaktadır. Bu kapsamda, savaşların kitlelerin değil çoğu zaman yöneticilerin çıkarına olduğunu ve bu yüzden yapıldığını düşünen Kant, savaş kararı halka bırakıldığı takdirde onların doğal olarak savaşmamayı seçeceklerini öngörmüştür.

İkinci madde uluslararası sistemin "Hür Devletler Federasyonu" şeklinde yeniden örgütlenmesi, devletler hukukunun bu çerçevede düzenlenmesidir. Bu noktada devletleri teşkil eden halklar tıpkı güvenlik arayışındaki bireyler gibi düşünülmelidir. Devletler birbirlerinden haklarını koruyacak bazı üst kanunlara saygı duymalarını bekleyebilirler ve böylece ortak kanunların kabul edilmesiyle doğa durumundaki insanların vahşi ve başıboş eylemlerinin devletin kuruluşuyla sınırlanması gibi devletlerin yasa dışı uygulamaları da ortak kanunlarla engellenebilir. Bu sayede her biri bağımsız kalmaya devam eden halkların uluslararası bir federasyonu oluşacaktır.

Üçüncü madde ise dünya vatandaşlığı düşüncesinde kendisini belli eden bir kozmopolitizm ilkesidir. Bu hususta Kant "misafirlik hakkı"ndan söz etmekte ve yabancıların geldikleri ülkede düşmanca muamele görmemeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır. Eğer yabancıların geri çevrilmesi onun mahvına sebep olmayacaksa söz konusu kişi kabul edilmek zorunda değildir ancak kişi bulunduğu yerde huzuru bozmuyorsa kendisine bir düşman gibi davranılmamalıdır. Burada ziyaret hakkına ya da daha genel bir anlatımla insanların farklı toplumlara dahil olmayı talep edebilme hakkına vurgu yapılmaktadır ve Kant'a göre farklı uluslardan gelen insanlar arasındaki karşılıklı saygı bu şekilde sağlanacaktır (Kant, 1983: 111-119). Böylece içte demokrasi, dışta liberal enternasyonalist bir bakış açısı ve modern vize sistemine benzer bir dolaşım hakkı öngörülmekte ve bu hususlar çerçevesinde Kant savaşların kaçınılmaz olmadığı, bunların belirli ilkelere kabulü ve devletlerin içsel revizyonuyla engellenebileceği ve böylece barışçıl bir uluslararası ortamın kurulabileceği yönünde kendisinden sonraki çalışmalara altyapı teşkil edecek fikirler sunmaktadır.

20. yüzyılda ise liberal teorinin fikri ve eylemsel önderi Birinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın en etkili siyasetçisi olan ABD Başkanı Woodrow Wilson

olmuştur (Ray, 1995: 7). Kant'ın *Ebedi Barış*'ta ortaya koyduğu ilkeleri çağa uygun bir formatta hayata geçirmeyi deneyen Wilson, bu doğrultuda Edvard Beneş, Carlo Sforza, Paul Valéry gibi devlet adamlarından ve Quincy Wright, David Mitrany gibi önde gelen akademisyenlerden de destek alacaktır (Sönmezsoğlu vd., 2013: 47-48). Savaşların engellenmesi ve barışçıl bir uluslararası düzenin kurulması arayışının son derece yoğunlaştığı bu dönem savaşı tümenden kanun dışı kılmayı amaçlayan Briand-Kellogg Paktı gibi ileri düzeyde idealist girişimlere de sahne olmuştur. Ancak bu iyi niyetli çabalar İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle net biçimde başarısızlığa uğrayacak ve bu yöndeki tüm beklentiler boşa çıkacaktır.

II. BARIŞ ÇALIŞMALARI ALANININ DOĞUŞU

Akademik bir disiplin olarak Barış Çalışmaları'nın kökeni 1940'ların sonu, 1950'li yılların başlarına, yani İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde realist teorisinin üstünlüğünü tam olarak kurduğu bir tarihsel sürece dayanmaktadır. Bu dönem realizmin Uİ alanını güçlü biçimde domine ettiği bir süreçtir ama aynı zamanda sosyalist ideolojinin artan popüleritesinin bir sonucu olarak Marksist/yapısalcı Uİ teorisi de söz konusu dönemde geniş bir etkinlik alanına sahiptir. Bununla birlikte Marksist/yapısalcı teorisinin savaş olgusuna dair yaklaşımının da liberal kabullerden yine çok farklı olduğunu belirtmek gereklidir. Zira Marksist-Leninist düşünce sosyalist ve kapitalist toplumlar arasında savaşın kaçınılmazlığına vurgu yapmakta, bu anlamda liberalizmin barışçıl bir düzen kurulması yönündeki beklentilerine tıpkı realizm gibi uzak bir noktada konumlanmaktadır (Hinsley, 1987: 68-69).

Barış Çalışmaları böylesi bir entelektüel ortamda, liberal Uİ teorisinden etkilenerek devletlerarası çatışmaların barışçıl biçimde çözümlenmesi ya da asgariye indirilmesi gibi zor bir amaçla yola çıkmıştır. Alanın kurucuları arasında Kenneth Boulding, Howard Raiffa, Anatol Rapoport ve özellikle de Johan Galtung sayılabilir. Bu isimlerin katkılarıyla, nükleer savaş tehdidinin kendisini yoğun biçimde hissettirdiği ve askeri-stratejik çalışma alanlarının üniversitelerde geniş yer bulmaya başladığı Soğuk Savaş şartlarında, Barış Çalışmaları bu genel durumun bir eleştirisi hatta antitezi olarak işlev görecektir. Zaten Barış Çalışmaları filozofları realist çatışma ve çatışma yönetimi modellerini hem reddedecek hem de meseleyi realistlerin kullandığı kavramlar çerçevesinde ele almaktan özenle kaçınacaklardır. Gerçekten de söz konusu düşünürler, Hobbes, Morgenthau, Carr, Waltz ve diğer realistlerin analiz ve düşüncelerine nadiren cevap verecekler, daha ziyade kendi oluşturmaya çalıştıkları model üzerinden kavram ve kuramlar üretmeye gayret edeceklerdir (Steinberg, 2007: 789).

Barış Çalışmaları'nın ayırıcı özelliği bu alanın salt bir Uİ ekolü olmamasından ileri gelmektedir. Barış Çalışmaları interdisipliner bir niteliğe sahiptir; araştırılan sorunun mahiyetine göre, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, siyaset bilimi, iktisat, hukuk ya da tarih alanlarından yararlanmaya ve onların metodolojilerini kullanmaya dönüktür. Sözgelimi psikolojiden insanları şiddete yönlendiren ama farkında olmadıkları güdüleri ortaya çıkarmak amacıyla yararlanılabilir. Antropoloji sorunların çözümünde insanlığın kültürel çeşitliliğine dair bildirimde bulunabilir ya da siyaset biliminden kaba (*hard*) ve yumuşak (*soft*) güç unsur-

ları hakkındaki farkındalığı artırmak noktasında istifade edilebilir. İktisat anaakım ekonomik modeller dışında barışa daha fazla olanak sağlayacak başka alternatifler konusunda bilgi sunarken, hukuk, uluslararası hukuk veya insan hakları alanları kültürel ve yapısal problemler hakkında başlıca soruları sorarak gelecekteki barışçıl bir toplumun tasarımı yapabilir (Galtung, 2010: 24-25). Burada temel mantık şudur; Westphalia Barışı'ndan beri devlet ve uluslararası sistem siyasi çatışmanın ana kaynağı olarak alınmıştır, oysaki söz konusu sorunlar çok daha farklı ve doğrudan siyasetle alakalı olmayan ayırım noktalarından da doğabilir, o halde bu sorunların çözümü için sadece UI'ye başvurmak doğru bir tavır değildir.

Kısacası, Barış Çalışmaları UI'nin odağını devletlerarası düzeyden geniş bir toplumsal ilişkiler anlayışına doğru kaydırma yönünde bir fikri temele sahiptir. Bu anlamda da savaşı ve barışı sadece devletler ya da sistem bazında değil, bireysel sorumluluk, ekonomik eşitsizlik, cinsiyet ilişkileri, kültürlerarası ilişkiler ve benzeri birçok hususu içeren toplumsal olgular ağında araştırır. Çünkü Barış Çalışmaları'nın anlayışında gerçek bir barış, devlet liderlerinin eylemlerinin bir sonucu olarak değil, toplumların bir zihinsel devrim sonucunda bütüncül bir dönüşüm yaşamalarıyla sağlanabilir (Goldstein, 2001: 146).

Söz konusu ayırım Galtung'un formülasyonuna atıfta bulunularak daha kolay anlaşılabilir. Şöyle ki Galtung'a göre barış kavramı kapsamlı bir çerçevede algılanmalı ve sadece bir savaşızlık durumu değil, onu aşan bir olgu olarak kavranmalıdır. Savaşın olmaması onun bir daha olmayacağını ya da daha az olacağını garanti etmez, tam aksine tarih boyunca sıkça görüldüğü gibi -ve Kant'ın da belirttiği gibi- herhangi bir savaşın sona ermesi yeni ve daha büyük bir savaşın patlak vermesine giden yolu açabilir. O halde gerçek bir barış, savaşın yokluğu ya da basit bir ateşkes durumu olarak değil toplumlarda savaşa sebep olabilecek ve realizmin göz ardı ettiği yapısal şiddet unsurlarının ortadan kaldırılması, böylece çatışma durumunun yaratıcı biçimde dönüştürülmesi olarak anlaşılmalıdır (Galtung, 2003: 9). Galtung'un "pozitif barış" olarak tanımladığı bu tür bir anlayış, devletlerin sadece savaşmamalarını değil, onların silahlanmayı durdurmalarını, siyasi baskılara son vermelerini, özgürlüklerin önünü açmalarını ve insan haklarına gereken saygıyı göstermelerini, ekonomik tahakküm ilişkilerini düzeltmelerini, şiddetin medya yoluyla normleştirilmesini engellemelerini öngörmektedir. Bu temellere dayanmayan ve sadece savaşızlık durumuna dayanan bir barış anlayışı sadece buzdağının görünen kısmına odaklanmak anlamına gelecek, dolayısıyla muhakkak eksik kalacak ve asla kalıcı bir nitelik arz etmeyecektir.

Pozitif barış kavramı aynı zamanda dünya toplumlarının önemli bir kısmında etkisini gösteren militarist kültürün de tasfiye edilmesini gerektirmez. Zira savaşın toplumsal yapılandırılışı insan hayatına birçok yönden nüfuz eder; çocukların askerlikle ilgili oyuncaklarından izledikleri TV programlarına veya okullardaki milliyetçi ritüellere, zorunlu askeri eğitimden gençlerin yaptıkları spor türlerine ya da genel olarak savaşkanlığın yüceltilmesine kadar çok geniş bir alan militarist bir ruhun egemenliği altındadır. Realizmin savaşı yadırganmaması gereken doğal bir durum olarak ortaya koyabilmesi de tam olarak bu

iklimden beslenmektedir. Buna karşılık pozitif barış düşüncesi, bir “barış kültürü”nün yaratılmasını hedeflemekte ve Benjamin Franklin’in “İyi bir savaş, kötü bir barış yoktur” yaklaşımı ışığında savaşı meşrulaştıran toplumsal sistemin bütününü dönüştürmeyi temel almaktadır (Goldstein, 2001: 151).

Barış Çalışmaları alanının en inançlı teorisyenlerinden biri olan ABD’li siyaset bilimci Gene Sharp’ın bu konudaki katkıları son derece önemlidir. İktidar-yurttaş ilişkilerine değinen ve iktidarın diktatörlüğe kaymasını yurttaşların çeşitli araçlarla sağlanan koşulsuz itaatine bağlayan Sharp, barışçıl itaatsizlik eylemleriyle toplumların daha demokratik bir çizgiye çekilebileceklerini ispat etmeye çalışmıştır. Bu noktada Sharp özellikle Mahatma Gandhi’nin Hindistan’da İngiliz sömürgeciliğine karşı yürüttüğü şiddet içermeyen direniş eylemlerinden etkilenmiş ve bu tür barışçıl eylemleri kuramlaştırmaya yönelmiştir. Dolayısıyla Sharp barışçıl bir iç ve dış siyasetin barışçıl yollarla başarılabilirliğini savunmaktadır. Bu barışçıl eylemler arasında Sharp şiddet içermeyen protesto ve ikna yöntemleri olarak resmî açıklamaları (grup deklarasyonları, toplu dilekçeler vs.), kitlelerle yoğun iletişime geçmeyi (yazılı ve görsel basını kullanmak vs.), sembolik kamusal eylemleri (belirli şekillerde giyinmek vs.) grup temsilini (lobi faaliyetleri vs.), kişiler üzerinde baskı oluşturmayı (görevlileri izleme, eleştirme vs.), drama ve müzik unsurlarını kullanmayı, yürüyüş ve gösterileri, cenazeleri siyasi olarak kullanmayı, halk meclisleri kurmayı ve aynı zamanda toplumsal çekilme ve feragati (ödülleri reddetmek vs.) önermektedir. Sharp’a göre toplumsal işbirliğini reddetme eylemleri ise genel toplumsal boykotu, toplumsal gelenek ve kurumlara katılmamayı ve sistemden çekilmeyi (evden çıkmamak vs.) içermelidir. Ekonomik direniş unsurları ise ekonomik boykot kavramına dayalıdır. Buna göre barışçıl bir ekonomik yapının oluşturulabilmesi için tüketiciler boykotlu ürünleri kullanmamalı, sanayi ve tarım işçileri grev seçeneğini devreye sokmalı, finansal kaynak sahipleri hesaplarını kapatmalıdır. Direnişin siyasi boyutu ise otoritenin reddi, hükümete karşı pasif itaatsizlik veya seçimlere katılmama gibi eylemlere dayanacaktır. Aynı zamanda açlık grevleri gibi psikolojik ya da şiddet içermeyen işgal hareketleri gibi fiziksel eylemler de kullanılmaktadır. Bu gibi yöntemler, hükümetlerin halkın hassasiyetlerini ister istemez daha fazla dikkate almak yönünde zorunluluk hissetmelerini sağlayacaktır (Sharp, 2002: 69-76).

Bu bağlamda Barış Çalışmaları filozoflarının geleneksel Uİ teorisyenleri gibi tarafsız olma kaygısı taşımadıklarını, daha doğrusu daha farklı, değerler bazlı bir nesnellik anlayışına sahip olduklarını vurgulamak gereklidir (Galtung, 2003: 15-16). Söz konusu düşünürler sadece “olanı” değil “olması gerekeni” araştırdıkları ve savundukları düşüncesiyle, çalıştıkları alana bizzat kendi değerlerini angaje etmeyi denemektedirler. Barış Çalışmaları düşünürlerine göre çalışılan konuyu daha iyi kavramanın yolu da zaten bu aktif katılımından geçmektedir. Dolayısıyla bu düşünürlerin yaklaşımlarında kalıcı barışı temin etme yönündeki adımlara doğrudan katılmak hatta bu çalışmalara liderlik etmek, teori ve pratiği birleştirerek araştırmayı en doğru biçimde yürütmek anlamına gelmektedir (Goldstein, 2001: 146-147). Bu kabul uyarınca, Barış Çalışmaları teorisyenleri pozitif barış koşullarının oluşturulmasına dönük toplumsal eylemlere büyük

önem vermişler, bunlara bizzat katılmışlar ve devletlerarası ilişkilerin niteliğinin ancak bireylerin ve insan gruplarının Sharp'ın bahsettiği gibi eylemler aracılığıyla yaratacakları baskılar sonucunda değişebileceğini düşünmüşlerdir. Barış Çalışmaları'nın öngördüğü eylemler, dünya çapında bir realite olarak halkların barışa hükümetlerden daha meyilli oldukları düşüncesi üzerine kuruludur. Bu sebeple bu tür eylemlerin hedefleri de genellikle doğrudan hükümet organları ve askeri birimler olarak göze çarpmaktadır (Goldstein, 2001: 155).

Dolayısıyla Barış Çalışmaları'nın eylemsel düzlemdeki tavrının önemli bir boyutu devletleri pasifizm politikası yönünde teşvik etmesidir. Bir dış politika enstrümanı olarak şiddet kullanımını tek taraflı olarak terk etme anlamına gelen bu yaklaşımda barışa yol aramaktan ziyade, barışın bizzat kendisi bir yol olarak tasvir edilmekte ve uluslararası siyasetin doğasının ancak bu yoldan gidildiği takdirde değiştirilebileceği düşüncesi ortaya konulmaktadır. Üstelik bu politika etik olarak en erdemli tutum olarak tasvir edildiği gibi devletlerin nesnel çıkarları bakımından da en yararlı yaklaşım niteliğindedir. Zira Barış Çalışmaları'nın kabullerine göre savaş ve zenginlik arasında her zaman bir uyumsuzluk durumu söz konusudur; savaşmak veya barışı silahlar sayesinde sağlamak halklar üzerinde daima büyük bir ekonomik külfet yaratacaktır (Renouvin, Duroselle, 1968: 202-203). Pasifizm politikasının uygulanışında dışarıdan gelecek bir şiddet hareketine nasıl cevap verileceği hususunda ise Barış Çalışmaları vizyonunun önemli bir unsuru olarak uluslararası hukuk ve onun etkin biçimde işleyişi ön plana çıkmaktadır.

Özetle Barış Çalışmaları, barışa ihtiyacın en yoğun ama bunun başarılabilirliğine yönelik inancın en zayıf olduğu bir dönemde ortaya çıkmış ve geliştirdiği kavramlar, tezler ve yaklaşım tarzıyla kendisine Uİ disipliniinde esaslı bir alan açmıştır. Hem devletler hem de uluslararası sistem düzeyinde yeni bir işleyiş mekanizmasının kuruluşunu sağlamaya odaklanan Barış Çalışmaları bu hususta umduğu sonuçları elde edememiş olsa da toplum katında barış konularına ilişkin belirli düzeyde bir farkındalık yaratmayı başarmıştır. Aynı zamanda, Barış Çalışmaları'nın ortaya koyduğu tezlerle akademik anlamda klasik liberal teorilerle küreselleşme döneminin barış konseptli tezleri arasında işlevsel bir köprü vazifesi gördüğünü ifade etmek isabetli olacaktır.

III. DEMOKRATİK BARIŞ TEORİSİ

Çift kutuplu dünya düzeninin sarsılmaya başladığı 1980'ler dönemi aynı zamanda liberal demokrasinin tüm dünyada popülaritesini ve itibarını ciddi biçimde artırma sürecine girdiği bir zaman dilimini işaret etmektedir. Gerçekten de liberal demokrasi bu dönemden başlayarak hem akademik hem de siyasi çevrelerde net bir söylemsel üstünlük kazanacak ve devletlerin meşruiyet düzeyleri doğrudan liberal demokratik ilkelere ne derece uygun davrandıklarına göre belirlenmeye başlayacaktır. Bununla birlikte, demokrasinin ahlaki değerleri belirli hak ve özgürlükler, hesap verebilirlik, şeffaflık, hukukun üstünlüğü gibi bir dizi ilkeye dayalıdır ve bunlar büyük oranda içsel yönetimin ilgi alanındaki konulardır. Demokratik barış teorisinin ise her şeyden önce demokrasinin taşıdığı erdemlerin uluslararası düzlemde yani devletlerarası ilişkiler nezdinde de tanınlanması çabalarının bir ürünü olarak anlaşılması gereklidir.

Demokratik barış teorisi, demokrasiyle yönetilen devletlerin birbirleriyle savaşmayacakları tezi üzerine kuruludur ve bu anlamda küresel bir barışın tesis edilebilmesi amacı doğrultusunda devletlerin kurumsal niteliklerine ve sahip oldukları ilkelere odaklanmaktadır. Bu teoriye göre devletlerin dış politikaları, realizmin öngördüğü gibi uluslararası sistemin anarşik yapısı ya da karar vericilerin kişisel özellikleri bağlamında değil, onların iç siyasi düzenleri ve demokratik değerlere olan saygıları temelinde belirlenmektedir. Dolayısıyla da realizm göreceli bir barış ortamının sağlanmasında en iyi ihtimalle güç dengesinin sağlayacağı bir karşılıklı caydırıcılık durumundan medet umarken, demokratik barış teorisi tüm devletlerin ortak demokratik yapılara ve ilkelere sahip olmaları halinde kalıcı bir barış ortamının söz konusu olabileceğini vurgulamaktadır. Oysa ki devletlerin realizmin kabulleri çerçevesinde hareket etmeleri, teoriye göre onların uluslararası barışa imkân tanımalarını etkin biçimde engelleyecektir (Elman, 2001: 759).

Aslında demokratik barış teorisinin ana teması çok yeni bir fikir değildir, bu tezin kökenleri Kant'ın yukarıda üzerinde durulan *Ebedi Barış*'ına kadar uzanmaktadır. Bu yaklaşım Kant'ı izleyen dönemde belirli düşünürler tarafından tartışılarak popülerleşmiş, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise Barış Çalışmaları'nın doğuşuna doğrudan etki etmiştir. Söz konusu fikirler liberalizmin üstünlüğünü kurduğu 1980 sonrası süreçteki yansımaları ise Michael Doyle'un çalışmaları öncülüğünde bulacak ve ortaya atıldığı tarihten itibaren dünya çapında en fazla atıfta bulunulan teorilerden biri olagelecektir. Bu doğrultuda, demokratik barış teorisini doğru biçimde analiz edebilmek için en başta Doyle'un konuyla ilgili tezleri irdelenmelidir.

Doyle'a göre liberalizm üç ayaklı bir haklar dizisine dayalıdır. İlk hak grubu Doyle'un "negatif özgürlükler" olarak değerlendirdiği fikir özgürlüğü, ifade ve basın özgürlüğü, kanun önünde eşitlik, mülkiyet edinme hakkı gibi en temel ilkeleri kapsamaktadır. İkinci hak grubu ise eğitim fırsatlarında, sağlık hizmetlerinde ve istihdamda adaletin sağlanması gibi ilkelere dayalıdır ve Doyle tarafından "pozitif özgürlükler" olarak tanımlanmaktadır. Liberalizmin üçüncü ve son temeli ise demokratik katılım ve temsil imkânlarının önünün açılmasıdır. Diğer iki hak grubunun da garantisi olan bu ilke anlamını, bireylerin siyasi özgürlüklerinin temin edilmesinde ve yürürlükteki yasaların ve kurumların yurttaşların iradesini etkin biçimde yansıtmasında bulmaktadır. Doyle'un düşüncesinde, bu hususlar Kant'ın *Ebedi Barış*'ta ortaya koyduğu beklentileri karşılamakta ve demokratik rejimlerin monarşik, askeri ya da komünist diktatörlüklerle arasındaki farkı ortaya koymaktadır (Doyle, 1983a: 206-207).

Doyle liberalizmin en itibarlı dönemini yaşadığını ve Kant'ın eserini yazdığı dönemde sayısı sadece üç olan (Fransa, ABD ve İsviçre) demokratik yönetimlerin artık oldukça fazlaşmış olduğunu da kaydeder. Bu ise sadece bu ülkelerin iç düzenleri bakımından değil uluslararası sistem için de son derece olumlu bir gelişmedir. Zira liberal devletler yurttaşlarının bireysel olarak uluslararası bağlar kurmalarına zemin hazırlar, onların başka ülkelerdeki sosyo-ekonomik faaliyetlerinden avantajlar sağlar ve bunun bir sonucu olarak da söz konusu devletlerle karşılıklı bir saygı ilişkisi çerçevesinde hareket ederler. Liberal demokra-

tik devletlerin birbirleriyle savaşmamaları işte bu durumdan ileri gelmektedir. Böylesi bir savaşın asla yaşanmayacağını hiç kimse garanti edemezse de mevcut deneyimler liberal devletlerin aralarındaki ilişkilerde savaşın devreden çıkarıldığını, hatta savaş tehdidinin bile gayrimeşru kabul edildiğini göstermektedir (Doyle, 1983a: 213). Hatta önde gelen demokratik barış teorisyenlerinden Jack S. Levy bu noktada bir adım daha ileri giderek, demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmamalarının Uİ disiplini içerisinde deneysel biçimde ortaya konulmaya en yakın husus olduğunu iddia edecektir (Levy, 1989: 270). Söz konusu devletler arasında artık liberal demokratik bir barış alanı, bir “barış birliği” kurulmuştur ki bu realist Uİ teorisinin kendi ilke ve kavramları çerçevesinde açıklayabileceği bir olgu değildir.

Bu temellerden yola çıkarak, demokratik barış teorisinde demokrasilerin kendi aralarında savaşmamaları olgusu üç sebeple açıklanmaktadır. Birinci açıklama, kurumsal-yapısal niteliklidir. Buna göre demokratik devletlerin kendi aralarında savaşmamalarının sebebi, demokrasinin kurumsal işleyişinin liderlerin savaş kararı alma noktasındaki özerkliğini ve takdir yetkisini kısıtlamasıdır. Demokrasiler savaş konseptinden uzak davranmaya daha meyillidirler, çünkü karar verici pozisyonda bulunan yetkililer, bu devletlerin kurumsal yapıları sebebiyle dış politika oluşturma sürecinde başlarına buyruk davranmamakta, bu süreçte daha fazla kısıtlamayla karşılaşmaktadırlar. Bu tür denge mekanizmalarının olduğu sistemlerde ise liderlerin güç kullanma kararının siyasi bedelini ödemeleri çok daha olasıdır ve bu sebeple de daha tedbirli davranırlar (Balcı, 2011: 734). İkinci açıklama ise normatif-kültürel faktöre dayalıdır. Normatif-kültürel açıklamanın temel argümanı demokrasilerin iç yapılarına hâkim olan kendi hoşgörü ve uzlaşma kültürlerini dış ilişkilerine de taşıdıkları ve bunun diğer ülkelerle savaşlarını da zorlaştırdığıdır. Demokrasiler bizzat ortak değerleri ve kültürel normları sebebiyle daha barışçıldır, öyle ki bu devletler ülke içinde takip ettikleri etik kuralları dış politikalarında da uygulama yönünde hareket etmektedirler. Demokratik barış teorisinin önemli savunucularından Bruce Russett’in sözleriyle ifade edilecek olursa, demokratik barış vizyonunda, ulusal düzeyli çatışmaların barışçıl biçimde çözümüne ve uzlaşmaya olanak sağlayan kültürel değerlerin ülke sınırlarını aşması gibi bir durum söz konusudur (Russett, 1993: 31). Demokrasilerde sorunların şiddet kullanmadan çözülebilmesi, karşılıklı güven ve saygı eğilimi demokratik devletlerin bu normları diğer ülkelerle olan ilişkilerinde de uygulamalarına zemin hazırlamaktadır. Üçüncü açıklama ise rasyonalist faktöre dayanmaktadır. Bu sadece söz konusu ülkenin yapısıyla değil, muhtemel savaşın diğer tarafı olan ülkenin nitelikleriyle de ilgilenen bir açıklamadır. Zira rasyonalist açıklamaya göre liderlerin demokratik olmayan bir devlete karşı savaş kararı almaları ülke kamuoylarından daha fazla destek bulabilmektedir. Oysaki demokratik bir ülkeye karşı alınacak bir savaş kararının ülke içinde yeterli desteği bulması şüphesiz ki çok daha zordur. O halde bu farklılık demokratik devletlerin kendi aralarında savaşmamalarını açıklayan diğer bir unsurdur (Patsiaouras, 2009: 25).

Bu noktada söz konusu açıklamaların *monadic* (tekli) ve *dyadic* (ikili) olarak tanımlanan iki farklı yaklaşımı yansıttığı söylenmelidir. *Monadic* yaklaşım

demokrasilerin birbirleriyle savaşmama eğilimini demokratik ülkenin kendi iç yapısı, işleyişi ve kültürel değerleriyle açıklamaktadır. Savaşmaya yönelik karar iç yapının ve siyasetin bir sonucudur; dış faktörlerin önemi ihmal edilebilir boyuttadır. *Dyadic* yaklaşımda ise demokratik ülkenin sadece karar alma mekanizmasının değil, iç-dış etkileşiminin üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla, bu yaklaşım hem uluslararası çevre ve devletlerarası siyaset hem de diğer ülkelerin temel özelliklerini de hesaba katmaktadır. Buna göre demokratik ülke doğası gereği barışçıl da olsa, eğer karşıdaki ülke otoriter ve saldırgan bir tutum izlemekteyse, o da daha sert ve savaşa yatkın bir politikaya yönelebilecektir (Büyükbaş, Atıcı, 2012: 8).

Gerçekten de demokratik barış teorisyenlerinin önemli bir kısmı, demokrasilerin birbirlerine karşı daha barışçıl çizgide bulunmalarının liberal olmayan devletlere de aynı şekilde yaklaşacakları anlamına gelmeyeceğini vurgulamaktadır. Liberal devletler, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi güçlü de olsa, yeni kurulan Asya-Afrika devletleri gibi zayıf da olsa, otoriter devletlerle olan ilişkilerinde daima sorunlar yaşar (Doyle, 1983b: 324). Demokrasiler diğer rejim tipleriyle savaşa da girebilirler ve hatta girerler de, ancak bu onlardan değil diğerlerinden kaynaklanan bir sorun olacaktır. O halde, Kant'ın idealindeki ebedi barış ancak tüm ulusların liberal demokratik bir çizgiye gelmeleriyle söz konusu olabilecektir. Nitekim Doyle'un düşüncesinde de gerçekten barışçıl bir dünya düzeninin Kant'ın *Ebedi Barış*'ta ortaya koyduğu üç nihai maddenin yerine getirilmesi yani anayasal ve temsili cumhuriyetlerin kurulması, barışçıl ülkeler federasyonunun oluşturulması ve evrensel misafirperverlik düşüncesini temel alacak bir kozmopolit hukuk anlayışının geliştirilmesiyle mümkün olacağı kaydedilmektedir (Doyle, 1986: 1157).¹

Bununla birlikte demokratik barış teorisi, ortaya atıldığı andan itibaren yoğun tartışmalara konu olan, aynı zamanda da sıklıkla eleştirilen bir yaklaşımdır. Bu eleştirilerin önemli bir kısmı ise şaşkıncı olmayacak biçimde realist kanattan gelmektedir. Savaşların patlak vermesinde devletlerin iç siyasi yapılarının ya da sahip oldukları değerlerin değil onların somut çıkarlarının ve uluslararası sistemin anarşik yapısının rolü üzerinde yoğunlaşan realizm, demokratik barış teorisine yönelik eleştirilerini de bu çerçeveden yürütecektir.

Realistler demokrasilerin birbirleriyle neden savaşmadıklarını tartışmak yerine, öncelikle onların gerçekten savaşmış savaşmadıkları sorusu üzerinde durmuşlardır. Bu da sadece 20. yüzyılın ikinci yarısının değil önceki dönemlerde vuku bulmuş olan savaşların da masaya yatırılmasını gerektirmiştir. Bu anlamda, realistler 19. yüzyıl demokrasilerinin çağdaş demokratik devletlerden farklı olarak birbirleriyle son derece yıkıcı savaşlara girdiklerini belirtmektedirler. Özellikle Avrupa'nın büyük güçlerinin emperyal rekabeti bu dönemde kayda değer sömürge savaşlarına sebep olmuştur ve bu ülkelerin demokratik düzenleri bu çatışma durumunu engellememiştir. Örneğin, Britanya'da demokratikleşme sürecinde kamuoyunun devlet yönetimi üzerindeki etkinliğini artırması, bu ülkenin

¹ Colin Elman'ın dikkat çektiği gibi, Rusya ve Çin'in demokratik dönüşüm sürecine girmelerinin hem ABD'yi iki potansiyel tehditten kurtaracağı hem de genel olarak dünyayı daha güvenli hale getireceği yönünde 2000'lerin başında dile getirilen tezler de aslında doğrudan bu anlayışın yansımalarıdır (Elman, 2001: 759).

Fransa gibi diğer bir demokratik ülkeyle askeri rekabete girmesine herhangi bir kısıtlama getirmemiştir (Kim, James, 2010: 488). Bu durum ise realistlere göre kamuoyunun kural olarak savaşa karşı çıkacağı tezinin yanlışlanmasıdır; onlara göre kamuoyları savaşı destekleyebilir ve savaşın yarattığı fırsatlardan kâr elde etme yoluna da gidebilir.

Rasler ve Thompson ise savaşınsızlığın sebepleriyle ilgili diğer nedenlerde sayılabilecekken niçin rejim tipinin merkeze alındığını sorgulamakta ve savaşınsızlık durumunu açıklayabilecek diğer birçok faktörün olabileceğinden bahsetmektedirler. Ayrıca bu ikiliye göre, eğer demokrasi üzerinden gidilecekse bile demokratik rejim tipinin oluşumunu sağlayan unsurların da hesaba katılması gerekmektedir. Bu durumda ise demokrasiyi yaratan altyapı unsurları demokratik ülkelerin savaşmamasını açıklayan asıl etmenler olarak anlaşılmalıdır. Rasler ve Thompson aynı zamanda demokratik barış teorisini bugünün değerleriyle geçmişi ele almaya çalıştığı gerekçesiyle de eleştirmektedirler (Rasler, Thompson, 2005: 3-4).

Demokratik barış teorisinin eleştirmenleri, demokrasilerin savaştan kaçındıkları örnek dönemler olsa da bunu yönetim tipinden farklı sebeplerle açıklama eğilimindedirler. Örneğin Melvin Small ve J. David Singer yaptıkları çalışmada 1816-1965 yılları arasında yapılan savaşları incelemiş ve savaşların daha yoğunluklu olarak komşu devletler arasında yapıldığını saptayarak demokratik devletler arasında savaş olmamasını coğrafi bakımdan birbirlerinden uzak olmalarına bağlamışlardır (Small, Singer, 1976: 50-69). Buna ilaveten, realist bakış açısına göre savaştan kaçınma durumu iki tarafın da demokratik olmasından değil, her zaman realizmin kabullerine uygun biçimde somut çıkar hesaplamalarından kaynaklanmaktadır. Christopher Layne bunu demokrasiler arası savaşın kıyasından dönülen bazı örnekleri vererek açıklamaktadır. Layne'e göre 1861 ABD-Britanya Krizi, yine aynı iki ülke arasında yaşanan 1895-96 Venezuela Krizi, Fransa ve Britanya arasındaki 1898 Fasoda Krizi ve Fransa ile Almanya arasındaki 1923 Ruhr Krizi gibi bunalımların savaşa sonuçlanmamasında demokratik barış teorisinin barışçıl çatışma çözümlene vizyonu etkili olmamış, bu örneklerin savaşa varmamaları tamamen realist ve stratejik kaygılardan kaynaklanmıştır (Layne, 1994: 38). Bu noktada, Ido Oren'in Birinci Dünya Savaşı'nda ABD'nin Almanya'ya yönelik savaş ilanı konusundaki tespitleri de manidardır. Oren, dönemin ABD Başkanı olan Woodrow Wilson'ın, 1890'larda bir siyaset bilimci olarak Almanya'yı bir otokrasi olarak değil, en gelişmiş tarzda bir anayasal devlet olarak değerlendirdiğini ve bu ülkenin içsel düzenini takdirle karşıladığını kaydetmektedir. O halde, Wilson'ın Almanya'yı demokrasi dışı bir aktör olarak değerlendirerek ona karşı ABD'yi Birinci Dünya Savaşı'na dahil etmesi Amerikan-Alman siyasi rekabetinin bir sonucu olarak, yani yine realist kaygılarla gerçekleşmiştir (Oren, 1996: 264).

Ayrıca, realistler demokratik barış teorisinin, 19. yüzyıldaki demokrasiler arası çatışma ve mücadeleleri açıklayabilmek için demokrasi çitasını çok yukarı koyduklarını ve böylece 19. yüzyılın eski demokrasilerini tanımın dışında bıraktıklarını da dile getirmektedirler. Sözgelimi David E. Spiro demokrasilerin birbirleriyle savaşmadığı iddiasını ortaya koyan tezlerde, demokrasi ve savaş kav-

ramlarına yönelik örneklerde seçici davranıldığını ve bu örneklerin söz konusu tezleri destekleyebilecek nitelikte olmasına çalışıldığını belirtmektedir (Spiro, 1996: 203). Bu durumda da doğal olarak sadece İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hâkim olan Batılı rejimler demokratik olma sıfatını kazanmakta ve söz konusu dönemde onların arasında bir savaşın yaşanmaması evrensel bir gerçeklik olarak ortaya konulabilmektedir (Schwartz, Skinner, 2002: 160).

Fakat eleştirilenlerin yaklaşımında, Soğuk Savaş döneminde demokrasiler arasında savaş yaşanmamasında, salt ortak kurumlara ya da değerlere sahip olmaktan çok daha inandırıcı sebepleri söz konusudur. Buna göre, Batı demokrasilerinin bu dönemde savaşmamaları ve genel bir bütünlük arz etmeleri her şeyden önce Sovyetler Birliği'nin yarattığı tehdit algılamasının bir sonucudur. Örneğin realist ekolün önemli isimlerinden John Mearsheimer Soğuk Savaş döneminde hâkim olan çift kutupluluk durumunu, bloklar arasındaki askeri güç dengesini ve nükleer silahların varlığını aynı dönemde Avrupa'da yaşanan barış halinin başlıca sebebi olarak görmektedir (Mearsheimer, 1990: 51). Hatta bu durum, sadece Birinci Dünya'nın kendi içinde değil, söz konusu dönemde Birinci ve İkinci Dünyalar arasında da savaşın olmamasını sağlamıştır. Kaldı ki realistlere göre yakın geçmişte yaşanan deneyimler, demokrasiye yeni geçen devletlerin istikrarlı otokrasilere göre savaşa daha da meyilli olduklarını göstermektedir. Demokratikleşme sürecinin zorlu koşulları özellikle milliyetçi güdülerin kitle desteği sağlamak için kullanılmasından dolayı söz konusu devletleri daha saldırgan ve savaşa daha meyilli hale getirmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında, Sırp-Hırvat ve Azerbaycan-Ermeni çatışmalarında görüldüğü gibi iki tarafın da kısmi de olsa demokratikleşme eğiliminde olduğu dönemlerde patlak veren savaşlar bu hususta dikkat çekicidir (Mansfield, Snyder, 1996: 302).

Demokratik barış teorisine yönelik en önemli eleştirilerden bir tanesi de, bu yaklaşımın emperyalist eylemlere meşruiyet kazandırmak için üretildiği ya da en azından bu yönde kullanıldığı düşüncesidir. Buna göre, demokratik dış politika anlayışı her zaman uluslararası barışçıl işbirliği araçları çerçevesinde yürüme-ktedir. Bu anlayış, 2003 Irak Savaşı'nda olduğu biçimde, "demokrasi götürme" gibi bir söylemle şiddet kullanımına ve bu yolla sağlanan rejim değişikliklerine zemin hazırlayabilmektedir. Burada söz konusu olan demokratik barış teorisinin sağladığı ideolojik altyapı sayesinde, güçlü Batı demokrasilerinin bir "demokratikleştirme misyonu" edinerek emperyalist politikalar takip etmesidir (Geis vd., 2007: 157). Bu uğurda dönüştürülmesi ya da tasfiye edilmesi gereken rejimler de demokratik olmadıkları iddiasıyla uluslararası kamuoyunda mahkûm edilebilmekte, sonrasında ise askeri müdahalelere uğrayabilmektedirler. Üstelik bazı araştırmacılara göre, Irak Savaşı bizzat Kant'ın ortaya koyduğu prensiplere de aykırılık oluşturmaktadır. Zira meşru uluslararası eylem Kant'ın düşüncesinde çok kilit bir yer tutarken bu savaş BM kararı olmadan gerçekleştirilen bir müdahale olmasından ötürü uluslararası hukukun ihlali niteliğindedir (Lenhard, 2010: 6-7).

Söz konusu hususlar çerçevesinde demokratik barış teorisinin, öne sürdüğü tezler ve yarattığı tartışmalar ile birlikte hem Uİ'ye hem de ilgili diğer sosyal bilim alanlarına önemli yansımalarla bulunmuş olduğu iddia edilebilir. Gerçek-

ten de küreselleşme döneminde liberal demokrasinin itibarının artışına paralel biçimde demokratik barış teorisinin etkinliği de oldukça artmıştır. Ayrıca bu teorinin kabulleri sadece akademik ya da entelektüel alanla sınırlı kalmamış, aynı zamanda 90'lı ve 2000'li yılların en önde gelen devlet ve siyaset adamları tarafından da dile getirilmiş, hatta bir ölçüde takip de edilmiştir. Bu anlamda, teorinin somut düzlemdeki etkilerinin neredeyse tüm dünyada varlığını hissettirdiğini ve yakın geçmişteki birçok küresel ve bölgesel nitelikli gelişmenin koşulları üzerinde tayin edici bir rol oynamış olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir.

SONUÇ

Çalışmada öne sürüldüğü gibi, realist perspektifin savaşın kaçınılmazlığını vurgulayan tezlerine karşı, Aydınlanma Çağı'ndan beri barış durumunun başarılabirliğine yönelik olarak ortaya konulan fikirler, özellikle de Kant'ın ilgili tezleri 20. yüzyılın başlarında liberal Uİ teorisinin doğmasına vesile olmuş ve bu teorinin ideallerini teşkil etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması her ne kadar liberal barış tezlerinin önemli ölçüde itibar kaybetmesine neden olmuşsa da savaş sonrası dönemde, interdisipliner bir alan olarak Barış Çalışmaları ekolü ortaya çıkacak ve liberal tezlerin devamlılığına katkı sağlayacaktır. Barış Çalışmaları alanı, barış sorunsalını sadece askeri şiddetin varlığı/yokluğu ekseninde ele almayıp daha bütüncül bir yaklaşımla, ülkelerin içsel niteliklerini, sosyo-ekonomik ve kültürel şartlarını da hesaba katmayı öngörecektir ve çözümlerini bu minvalde üretmeyi deneyecektir. 1980'lerde doğup, 90'lı yıllarla birlikte hem akademik hem de siyasi çevrelerde ciddi bir ağırlık kazanan demokratik barış teorisinin de özü aslında Barış Çalışmaları'nın işaret ettiği hususa, yani sürdürülebilir bir barışın sadece savaşın yokluğuna değil barış şartlarının yapısal olarak inşa edilmesine bağlı olduğu düşüncesine dayalıdır. Demokratik ülkelerin birbirleriyle savaşmayacağı tezini öne süren bu yaklaşım, devletlerin kurumsal ve ilkesel bazda demokratik bir noktaya evrilmelerinin küresel çaplı bir kalıcı barışın tesisi için en geçerli yol olacağını belirtmiştir. Bu anlamda, demokratik barış teorisyenleri, klasik liberal Uİ teorisinin ve Barış Çalışmaları'nın temel kabullerinin barışın sağlanabilirliği yönündeki iyimser yaklaşımını sürdürecektir ve yine tıpkı onlar gibi normatif değerlerin önemine vurgu yapacaktır. Farklı kanatlardan gelen çeşitli eleştirilere rağmen, Soğuk Savaş düzeninin sarsılmaya başlaması ve liberalizmin fikrîsel üstünlüğünü kurmasıyla birlikte oldukça etkinlik kazanan bu teori bu fikri karakteriyle liberal Uİ teorisi ve Barış Çalışmaları alanının da devamcısı görünümündedir.

KAYNAKÇA

- ARI, Tayyar; (2002), **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul: Alfa Yayınları.
- BALCI, Fatih; (2011), “Do Democracies Promote Peace in the Light of Democratic Peace Theory”, **International Journal of Human Sciences**, 8(1), pp. 728-739.
- BÜYÜKBAŞ, Hakkı ve Nilgün ATICI; (2012), “Liberal Demokratik Barış Kuramı: Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 40, ss. 1-19.
- DOYLE, Michael W.; (1983a), “Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs”, **Philosophy and Public Affairs**, 12(3), pp. 205-235.
- DOYLE, Michael W.; (1983b), “Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs: Part 2”, **Philosophy and Public Affairs**, 12(4), pp. 323-353.
- DOYLE, Michael W.; (1986), “Liberalism and World Politics”, **American Political Science Review**, 80(4), pp. 1151-1169.
- ELMAN, Colin; (2001), “Introduction: History, Theory and the Democratic Peace”, **The International History Review**, 23(4), pp. 757-766.
- GALTUNG, Johan; (2003), **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization**, Londra: Sage Publications.
- GALTUNG, Johan; (2010), “Peace Studies and Conflict Resolution: The Need for Transdisciplinarity”, **Transcultural Psychiatry**, 47(1), pp. 20-32.
- GEIS, Anna, Lothar BROCKI and Harald MÜLLER; (2007), “From Democratic Peace to Democratic War?”, **Peace Review**, 19(2), pp. 157-163.
- GOLDSTEIN, Joshua S.; (2001), **International Relations**, New York: Longman Publishers.
- HINSLEY, Francis H.; (1987), “Peace and War in Modern Times”, in Raimo Vayrynen (Ed.), **The Quest for Peace**, Londra: Sage Publications, pp. 63-79.
- JACKSON, Robert ve Georg SORENSEN; (2003), **Introduction to International Relations: Theories and Approaches**, New York: Oxford University Press.
- KANT, Immanuel; (1983), **Perpetual Peace and Other Essays**, Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- KIM, Kwang-Jin and Patrick JAMES; (2010), “Learning from the Great War? The Origin of Democratic Peace”, **Defence and Peace Economics**, 21(5-6), pp. 487-505.
- LAYNE, Christopher; (1994), “Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace”, **International Security**, 19(2), pp. 5-49.
- LENHARD, Johannes; (2010), **Kant and the Liberal Democratic Peace Theory: The Cases of Kosovo, Iraq, and Afghanistan**, Münih: Grin Publishing.

- LEVY, Jack S.; (1989), "The Causes of War: A Review of Theories and Evidence", in Philip E. Tetlock, Jo L. Huberston, Robert Jervis, Paul C. Stern ve Charles Tilly (Ed.), **Behavior, Society and Nuclear War**, New York: Oxford University Press, pp. 209-313.
- LEVY, Jack S.; (2006), "War and Peace", in Walter Carlsnaes, Thomas RISSE ve Beth A. SIMMONS (Ed.), **Handbook of International Relations**, Londra: Sage Publications, pp. 350-368.
- MANSFIELD, Edward D. ve Jack SNYDER; (1996), "Democratization and the Danger of War", in Michael E. Brown, Sean M. LYNN-JONES ve Steven E. MILLER (Ed.), **Debating the Democratic Peace**, Massachusetts: The MIT Press, pp. 301-334.
- MEARSHEIMER, John J.; (1990), "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", **International Security**, 15(1), pp. 5-56.
- OREN, Ido; (1996), "The Subjectivity of the 'Democratic' Peace: Changing U.S. Perceptions of Imperial Germany", in Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones ve Steven E. Miller (Ed.), **Debating the Democratic Peace**, Massachusetts: The MIT Press, pp. 263-300.
- PATSIAOURAS, Konstantinos; (2009), **Democratic Peace Theory and Greek-Turkish Relations in the Context of the European Union**, Monterey: Dudley Knox Library.
- RAPOPORT, Anatol; (1992), **Peace: An Idea Whose Time Has Come**, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- RASLER, Karen ve William R. THOMPSON; (2005), **Puzzles of the Democratic Peace: Theory, Geopolitics, and the Transformation of World Politics**, New York: Palgrave Macmillan.
- RAY, James Lee; (1995), **Democracy and International Conflict: An Evaluation of the Democratic Peace Proposition**, Columbia: University of South Carolina Press.
- RENOUVIN, Pierre ve Jean-Baptiste DUROSELLE; (1968), **Introduction to the History of International Relations**, Oxford: Pall Mall Press.
- RUSSETT, Bruce; (1993), **Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World**, Princeton: Princeton University Press.
- SCHWARTZ, Thomas and Kiron K. SKINNER; (2002), "The Myth of Democratic Peace", **Orbis**, 46(1), pp. 159-172.
- SHARP, Gene; (2002), **From Dictatorship to Democracy: A Conceptual Framework for Liberation**, Boston: The Albert Einstein Foundation.
- SMALL, Melvin and J. David SINGER; (1976), "The War Proneness of Democratic Regimes, 1816-1965", **Jerusalem Journal of International Relations**, 4, pp. 50-69.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk; Hakan GÜNEŞ ve Erhan KELEŞOĞLU; (2013), **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul: Der Yayınları.

SPIRO, David E.; (1996), “The Insignificance of the Liberal Peace”, in Michael E. BROWN; Sean M. LYNN-JONES and Steven E. MILLER (Ed.), **Debating the Democratic Peace**, Massachusetts: The MIT Press, pp. 202-238.

STEINBERG, Gerald M.; (2007), “Postcolonial Theory and the Ideology of Peace Studies”, **Israel Affairs**, 13(4), pp. 786-796.